

Marta RYNIEJSKA-KIEŁDANOWICZ

Uniwersytet Wrocławski

marta.kieldanowicz@uni.wroc.pl

DYPLOMACJA KULTURALNA JAKO NARZĘDZIE MIĘKKIEJ SIŁY UNII EUROPEJSKIEJ

ABSTRACT Cultural Diplomacy as an Instrument of the European Union Soft Power

The aim of this article is to answer the question of how European Union uses tools and methods of cultural diplomacy, the extent to which these can help achieve international aims and what are their functions. While the importance of culture has been on the rise in the realm of foreign affairs, its role in this field remains one of the most under-studied aspects of policy. In this text I point out what is the cultural diplomacy, and which programs are proposed by EU to interest the world, not only in the European Union but also foreign audience. M.C. Cummings defines cultural diplomacy as *the exchange of ideas, information, values, systems, traditions, beliefs, and other aspects of culture, with the intention of fostering mutual understanding*. European Union uses culture to support their soft power potential, to generate goodwill, to frame international agenda in particular ways, to erect and re-enact boundaries and/or to create societal linkages across them. According to J. Nye: cultural diplomacy is the best example of soft power, i.e. the possibility of communicating, via the conduit of culture, of values and ideas. Furthermore it is the ability to achieve to what is desired rather than attractiveness or coercion. It is the result of the attractiveness of a given culture, political ideals and the substance of the policy of a given country. Thus, Europe's cultural diplomacy is an important element of EU relations with the rest of the world and thus plays a part in shaping the EU's reputation and the exercise of union interests.

Słowa kluczowe: kultura, dyplomacja publiczna, dyplomacja kulturalna, miękka siła

Keywords: culture, public diplomacy, cultural diplomacy, soft power

WPROWADZENIE

Zagadnienia prowadzenia przez Unię Europejską (UE) dyplomacji publicznej i kulturalnej w jej ramach wciąż są mało dyskutowane. Politycy europejscy debatują nad rolą kultury w procesie integracji europejskiej, jednak nadal brakuje naukowego podejścia do tematu obejmującego stworzenie modelu unijnej dyplomacji kulturalnej. Prezentowany tekst ma na celu wskazanie, czym jest dyplomacja kulturalna, jakimi narzędziami i instrumentami dysponuje, oraz wreszcie odpowiedź na pytanie, jakie programy proponuje Unia Europejska, by zainteresować swoją wizją nie tylko publiczność w krajach do niej należących, ale również pozaunijną.

Debata o dyplomacji publicznej odnosi się głównie do państw, ale nie ulega wątpliwości, że UE stosuje ten typ działań również na arenie międzynarodowej. Jak więc w tej sytuacji traktować Unię Europejską? Standardowy podział w nauce o stosunkach międzynarodowych uwzględnia uczestników państwowych i pozapaństwowych. Wielu badaczy (m.in. Christian Zacker, Stephan Wernicke) nie uznaje Unii za państwowego aktora stosunków międzynarodowych, gdyż nie spełnia ona podstawowych atrybutów państwowości, nie ma m.in. władzy suwerennej. Badacze wskazujący, że UE można traktować jako państwo, mówią o uprawnieniach typu federalnego w dziedzinie monetarnej, rozbudowanym systemie prawa unijnego oraz obywatelstwie UE. Unia spełnia za to kryteria organizacji międzynarodowej, gdyż jest związkiem państw suwerennych stworzonym na podstawie umowy międzynarodowej¹. Jednak i tu niektórzy badacze mają wątpliwości, gdyż mówią o hybrydalnej, niejasnej strukturze UE, mającej charakter ponadnarodowy i międzyrządowy. Jak zauważa Jacques Pelkmans, jest to *twór synkretyczny czy wręcz hybrydalny, wychodzący poza ramy tradycyjnie rozumianej federacji i konfederacji państw*². Janusz Symonides twierdzi, że UE nie może być jednoznacznie zakwalifikowana, jest strukturą *sui generis*. Posiada cechy charakterystyczne dla organizacji oraz dla federacji³.

Badania nad Unią Europejską utrudnia ponadto fakt, że jest to struktura znajdująca się *in statu nascendi*, podlegająca nieustannym przemianom i stanowiąca raczej toczący się proces niż stan. Dariusz Milczarek w swoich rozważaniach nad statusem UE wprowadza Aronowską kategorię „jednostki politycznej”⁴, Unia według niego bowiem nie odpowiada kryterium państwowości, co powoduje pewne problemy badawcze. Jednak można UE traktować jako jednostkę polityczną, unikatową, ale wobec której stosuje się podobne instrumenty jak w odniesieniu do państwa, również w sferze jej stosunków

¹ C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. 1, Warszawa 2000, *Studia Prawnicze*.

² J. Pelkmans, *European Integration. Methods and Economic Analysis*, Harlow–New York 1997, s. 4-5.

³ J. Symonides, *Unia Europejska – państwo – region. Nowe pojmowanie subsydiarności i suwerenności*, [w:] *Unia Europejska – nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, red. E. Haliżak, S. Parzymies, Warszawa 2002, s. 19.

⁴ Czyli terytorialnie zorganizowaną polityczną zbiorowość. R. Aron, *Pokój i wojna między narodami (teoria)*, przeł. A. Mielczarek, Warszawa 1995.

zewnątrznych⁵. Stąd uzasadnione jest badanie unijnej dyplomacji publicznej, a co za tym idzie również jej działań w sferze kultury. Jest jednak pewna różnica w porównaniu z klasyczną dyplomacją publiczną prowadzoną przez państwa, polegająca na dwutorowości działań unijnej dyplomacji publicznej, istnieje bowiem jasny podział na działania prowadzone w granicach UE i „zewnętrznijsze”. O europejskim modelu dyplomacji publicznej pisze Anna Michalski, stwierdzając, że UE nie ma wypracowanego modelu dyplomacji publicznej w rozumieniu amerykańskim, przede wszystkim ze względu na brak konsensusu politycznego w sprawie jej celów i interesów. Jednak z drugiej strony wiele inicjatyw unijnych świadczy o tym, że dysponuje ona wieloma składowymi, by stworzyć realną strategię dyplomacji publicznej⁶. Wydaje się, że najlepiej wychodzi to właśnie w sektorze kultury.

UNIA JAKO PODMIOT DYPLOMACJI KULTURALNEJ

Odpowiadając na pytanie, czym jest UE w stosunkach międzynarodowych, można uznać, że jest pewnym fenomenem, jest bowiem dalece zintegrowanym ugrupowaniem międzynarodowym, charakteryzującym się szeregiem cech, które występując łącznie, tworzą nową jakość i czynią UE niepowtarzalną⁷. Jak pisał Adam D. Rotfeld, jest *nowym zwierzęciem*, [...], *czymś więcej niż organizacją i czymś mniej niż państwem*⁸. Jest to ugrupowanie, które w bardzo dużym stopniu rozwinęło procesy integracyjne. Działania objęły wszystkie sfery życia: gospodarkę, politykę, obronność, kwestie społeczne i kulturowe, badania naukowe, ochronę środowiska. Ciekawe rozważania prowadzi Józef Kukułka, który pisząc o wspólnotcie międzynarodowej, zauważa, że jest to pewna liczba państw, połączona wzajemnymi i uznawanymi przez te państwa więziami, wywołującymi podobne zachowania. W zespole tym zaznaczają się cztery współzależne i uzupełniające się człony: systemy wspólnych wartości, oparte na nich wspólne przekonania i postawy, wspólne cele i zasady postępowania oraz wspólne normy prawne i instytucje⁹. Wspólnotą międzynarodową jest taka zbiorowość państw, której wszystkie człony więzi wzajemnych charakteryzują się względnie wysokim stopniem złożoności, zwartości i trwałości. Wśród cech tych Kukułka wyróżnia wspólne losy i tradycję historyczną, wspólne doświadczenia w walce z przeciwnościami, wspólny system uznawanych wartości, wspólne przekonania i postawy wobec antycypowanego kierunku przemian w stosunkach międzynarodowych, wspólną wizję potrzeb i interesów, wyzwania

⁵ D. Milczarek, *Unia Europejska we współczesnym świecie*, Warszawa 2005, s. 13.

⁶ A. Michalski, *The EU as a Soft Power: The Force of Persuasion*, [w:] *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, red. J. Mellisen, Basingstoke 2005, s. 124-146, *Studies in Diplomacy and International Relations*.

⁷ D. Milczarek, *Status Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2001, nr 3-4, s. 12.

⁸ J. Kukułka, *Pojęcie i istota wspólnot międzynarodowych*, [w:] *Unia Europejska – nowy typ...*, s. 13.

⁹ Tamże, s. 19.

i zagrożeń dla wspólnego bezpieczeństwa¹⁰. W modelowym przykładzie członkowie wspólnoty powinni przedkładać interesy wspólne nad oddzielne ambicje członków, partnerzy powinni bowiem również współkontrolować wzajemnie swoje partykularyzmy, aby nie tworzyły między nimi napięć. Jako przykład badacz podaje właśnie Unię Europejską, gdzie kształtowanie wspólnoty rozpoczęło się od więzi materialnych, następnie dochodzono do wspólnej polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa i obrony. Więzy te rozciągały się na określoną przestrzeń geograficzną, na krąg cywilizacyjny, pluralistyczne związki jednostek, grup i społeczeństw oraz zróżnicowane tożsamości terytorialne i kulturowe.

Działania podejmowane przez Unię Europejską w ramach dyplomacji kulturalnej mają specyficzny charakter. Musimy pamiętać o tym, że UE jest konglomeratem dwudziestu ośmiu państw, a jej fundamentem były porozumienia o charakterze gospodarczym. Jednak już od początku podkreślano wagę współpracy kulturalnej dla powodzenia projektu europejskiej integracji, m.in. Europa była dla jej założycieli „kontynentem kultury”¹¹. Jak pisze Janusz Ruskowski, Europa jako przestrzeń i zarazem rzeczywistość kulturowa zawiera w sobie dwie płaszczyzny odniesienia. Pierwsza dotyczy zasiedlających ją narodów, a więc kultur etnicznych, które są przez nią niesione i uformowane i które się przenikały, tworząc syntezę, określoną cywilizację. Druga płaszczyzna dotyczy wytworów tej cywilizacji, efektów ludzkiej myśli, symboli artystycznych, efektów refleksji duchowej i racjonalnej (w tym efektów materialnych, kultura europejska to także elementy cywilizacji technicznej)¹². Płaszczyzny odniesienia można również powiązać z programami dyplomacji kulturalnej prowadzonymi przez Unię Europejską (ich analizą zajmuję się w dalszej części artykułu), część z nich odnosi się właśnie do promowania różnorodności kulturowej, a część do promowania dziedzictwa kulturowego rozumianego w sensie wytworów kultury.

Kultura odgrywa istotną rolę w stosunkach międzynarodowych¹³. Jak pisze Franciszek Gołembski, analizując kulturę polityczną, bez analizy problematyki związanej z czynnikiem kulturowym i cywilizacyjnym nie można dokonywać analiz dotyczących procesu politycznego, w tym również w wymiarze międzynarodowym. Także w przypadku UE te analizy muszą uwzględniać możliwie pełną prezentację poszczególnych elementów, w tym odnoszących się do sfery aksjologicznej¹⁴.

Również w analizach dotyczących jej roli w stosunkach międzynarodowych pojawia się problematyka związana z koncepcjami dotyczącymi kultury politycznej, m.in. u Ziemowita J. Pietrasia. Stąd zauważa się, że pojęcie kultury (nie tylko politycznej)

¹⁰ Tamże.

¹¹ A. Ziętek, J. Olchowski, *Kultura*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2006, s. 420-437.

¹² J. Ruskowski, *Wstęp do studiów europejskich. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Warszawa 2007, s. 36.

¹³ Obszerne omówienie definicji kultury zamieszczam w tekście: *Cultural Diplomacy as a Form of International Communication*, [online] http://www.instituteforpr.org/wp-content/uploads/Ryniejska_Kiełdanowicz.pdf.

¹⁴ F. Gołembski, *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012, s. 29, *Europeistyka*.

znalazło szerokie zastosowanie w badaniach na stosunkami międzynarodowymi. Jak uważa Stanisław Bieleń, kultura sprzyja przede wszystkim funkcjom identyfikacyjnym, pozwala wyodrębniać wielkie zbiorowości, ale jednocześnie wyłączać z nich obcych czy odmawiać innym prawa do odrębności. Zderzają się więc ze sobą dwie logiki, z których jedna wskazuje na udział kultury w uniwersalnym procesie cywilizowania świata, druga zaś – na jego różnicowanie i wzrost tendencji partykularnych. Z jednej strony kultura służy rozgraniczaniu, z drugiej – sprzyja „transwersalizacji” świata (przenikaniu, udziałowi w tym samym czasie i przestrzeni)¹⁵.

Państwa, włączając kulturę jako element swojej strategii polityki zagranicznej, liczą na poprawę wizerunku. Zwraca uwagę, że kultura wpływa modyfikująco na wizerunki międzynarodowe państw¹⁶. Podobnie jest z siłą przyciągania UE, która nie zasadza się wyłącznie na dorobku gospodarczym, lecz także kulturowo-cywilizacyjnym. Nie ulega wątpliwości, że tzw. powrót do Europy państw środkowoeuropejskich ma silne konotacje kulturowe¹⁷. W przypadku UE kultura odgrywa podwójną rolę: z jednej strony jest mechanizmem odróżniającym ją od innych wspólnot opartych na wspólnym terytorium, gdzie mamy do czynienia ze swego rodzaju „ekskluzywnym klubem”, z drugiej jednak strony występuje przenikanie, co sprzyja budowaniu Europy jako otwartego społeczeństwa, nie zaś w opozycji do innych społeczności. Te dwie równoległe i częściowo sprzeczne role kultury mogą generować różne rodzaje stosunków ze społecznościami wewnątrz i na zewnątrz UE.

Europa jest obszarem styku i przenikania się kultur, dorobku grup ludzkich, elementów cywilizacyjnych, których suma może być określona mianem wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy. W przypadku Europy można mówić o różnorodności w jedności, która stanowi jej siłę w wymiarze kulturowym¹⁸. Co jednak podkreśla Ruskowski, *całość kulturowa nie musi oznaczać istnienia jednej kultury europejskiej, równie dobrze może oznaczać sumę kultur narodowych z elementami wspólnymi, ponadnarodowymi, które nie pojawiają się tylko w wyniku integracji, ale są uznanym i pielęgnowanym dziedzictwem wypracowanym w minionych wiekach przez Europejczyków*¹⁹. W pewnym sensie chodzi o poszukiwanie wspólnych elementów kulturowych, mogących być spoiwem dla kultur państw członkowskich.

DYPLOMACJA KULTURALNA – SYSTEMATYZACJA POJĘCIA

Definicje dyplomacji kulturalnej (DK), które pojawiają się w literaturze, zazwyczaj traktują tę dziedzinę jako część dyplomacji publicznej. Benno Signitzer wymienia dwie funkcje, które spełnia dyplomacja publiczna: polityczna informacja i właśnie komu-

¹⁵ S. Bieleń, *Negocjacje w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2013, s. 89-90.

¹⁶ *Tamże*.

¹⁷ *Culture and External Relations. Europe and Beyond*, red. J. Batora, M. Mokre, Farnham 2011, s. 2.

¹⁸ K. Pomian, *Europa i jej narody*, przeł. M. Szpakowska, Warszawa 1992, *Biblioteka Myśli Współczesnej*.

¹⁹ J. Ruskowski, *Wstęp do studiów europejskich...*, s. 36.

nikacja kulturalna²⁰. Pierwsza ma na celu wpływanie na zagraniczne grupy docelowe środkami perswazji, np. rozpowszechnianie materiałów informacyjnych. Tę funkcję pełnią przede wszystkim ministerstwa spraw zagranicznych. Komunikacja kulturalna natomiast jest realizowana przez departamenty kultury i edukacji MSZ, a polega na wymianie kulturalnej, np. kino czy sztuka.

Howard H. Frederick umieszcza element kultury w swojej definicji dyplomacji publicznej: *dyplomacja publiczna obejmuje działania skierowane za granicę na polach informacji, edukacji i kultury, których celem jest wpływ na zagraniczny rząd poprzez oddziaływanie na jego obywateli*²¹. Również Gifford Malone, pisząc o Stanach Zjednoczonych, stoi na stanowisku, że na dyplomację publiczną (DP) składają się wspieranie polityki oraz właśnie komunikacja kulturalna. O ile celem wspierania polityki jest uzyskanie poparcia dla polityki zagranicznej państwa, o tyle celem komunikacji kulturalnej jest pomoc zagranicznym społeczeństwom w lepszym zrozumieniu kultury danego kraju oraz wzmacnianie wzajemnego zrozumienia między obywatelami²². Również Cynthia P. Schneider uważa, że DK jest ważną częścią szerszych działań DP²³.

Mark Leonard pisze o trzech wymiarach dyplomacji publicznej: zarządzaniu informacją, komunikacji strategicznej, budowaniu relacji. Ostatni wymiar, najbardziej interesujący z punktu widzenia dyplomacji kulturalnej, opiera się na organizowaniu wymian naukowych, konferencji, prezentowaniu kultury danego kraju²⁴. Ciekawe jest podejście Anthony'ego Haigha, który uważa, że pojęcie dyplomacji kulturalnej ma swoje korzenie w stosunkach kulturalnych, i definiuje je jako *poczynania rządów w sferze międzynarodowych stosunków kulturalnych*²⁵.

Do pojęcia stosunków kulturalnych odwołuje się również Gyorgy Szondi, który uważa, że ich zadaniem jest zapewnienie zrozumienia i współpracy między społeczeństwami państw dla ich obopólnych korzyści. Zauważa on, że *DK zawsze była jednym z filarów polityki zagranicznej w wielu krajach Europy Środkowej. Wiąże się ona ściśle z rządem kraju i z osiąganiami celów polityki zagranicznej*²⁶. Ostatecznym jej celem jest zaznajomienie odbiorców zagranicznych z krajem, jego mieszkańcami, kulturą i językiem oraz wytworzenie przychylnego zdania o kraju poprzez jego kulturę. W przeci-

²⁰ B. Signitzer, *Public Relations und Public Diplomacy*, [w:] *Deutschland in der internationalen Kommunikation*, red. W. Mahle, Konstanz 1995, s. 73, *AKM-Studien*, 40.

²¹ H.H. Frederick, *Global Communication and International Relations*, Belmont 1993, s. 229.

²² G.D. Malone, *Political Advocacy and Cultural Communication. Organizing the Nation's Public Diplomacy*, Lanham 1988, s. 1, *Exxon Education Foundation Series on Rhetoric and Political Discourse*, 11.

²³ C.P. Schneider, *Culture Communicates. US Diplomacy that Works*, The Hague 2004, s. 1, *Discussion Papers in Diplomacy*, 94.

²⁴ M. Leonard, C. Stead, C. Smewing, *Public Diplomacy*, London 2002, s. 8.

²⁵ A. Haigh, *Co to jest dyplomacja kulturalna?*, [w:] *Międzynarodowe stosunki kulturalne. Wybór dokumentów i literatury*, red. Cz. Lewandowski, Wrocław 2001, s. 94-95, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2304.

²⁶ G. Szondi, *Filary zarządzania reputacją: dyplomacja publiczna w Europie Wschodniej z perspektywy public relations*, [w:] *Dyplomacja publiczna*, red. B. Ocieпка, Wrocław 2008, s. 75, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 3056.

wieństwie do stosunków kulturalnych dyplomacja przejawia tendencję do jednostronności. M.C. Cummings natomiast definiuje DK jako wymianę idei, informacji, sztuki i innych aspektów kultury pomiędzy narodami, służącą wzajemnemu zrozumieniu²⁷.

Philip M. Taylor rozpatruje dyplomację kulturalną z perspektywy mediów i uważa, że jest ona wynalazkiem Francuzów z końca XIX w. Są to działania rządów, które za pomocą mediów przekazują innym narodom informacje o sobie, pozornie oddzielając je od polityki. Podstawowe instrumenty to nauczanie języka, wymiany edukacyjne, wystawy, prezentacje. Sądzi on, że jest to działalność polityczna, która służy interesowi narodowemu „pod płaszczykiem kultury”. Łączy on to zjawisko z interesującym aspektem imperializmu kulturowego, zauważając, że rządy wielu krajów wydają znaczną część swoich budżetów na promowanie i rozpowszechnianie swojej kultury za granicą²⁸. Píše o tym również Frans Alting von Geusau w artykule dotyczącym dyplomacji kulturalnej, gdzie stwierdza, że celem polityki francuskiej po klęsce w wojnie z Prusami było *szukanie rekompensaty słabości politycznej państwa w jego wyższości kulturalnej*²⁹. Kultura w tym sensie stała się środkiem uprawiania polityki w celu popularyzacji jej jako znacznie bardziej wartościowej od innych. Stąd może tu nastąpić, o czym piszą zwolennicy koncepcji imperializmu kulturowego, nierówna wymiana produktów kulturalnych lub inwazja bądź dominacja kulturalna.

Należy również zauważyć, że kultura i sztuka przyczyniają się do rozwoju gospodarczego danego kraju, czego przykładem jest układ priorytetów geograficznych w strategiach dyplomacji kulturalnej krajów; w wielu z nich jako adresatów działań promocyjnych umieszcza się np. Chiny i Indie, czyli dwie z szybciej rozwijających się gospodarek w świecie.

Dyplomację kulturalną wiąże się także dzisiaj ze zjawiskiem miękkiej siły (*soft power*) w stosunkach międzynarodowych, czyli możliwością przekonywania poprzez kulturę, wartości i idee, w przeciwieństwie do twardej siły (*hard power*), która używa instrumentów militarnych³⁰. Joseph S. Nye stwierdza, że jest to zdolność uzyskiwania tego, czego się chce, raczej dzięki atrakcyjności niż przymusowi lub pieniądzu. Jest ona rezultatem atrakcyjności kultury, politycznych ideałów i konkretnej polityki danego kraju³¹. Jan Melissen, Phil Taylor i Eytan Gilboa również piszą o dyplomacji publicznej jako o podstawowym instrumencie miękkiej siły, która według nich wspiera cele polityki zagranicznej.

²⁷ M.C. Cummings, *Cultural Diplomacy and the United State Government. A Survey*, Washington 2003, s. 1, *Cultural Democracy Research Series*.

²⁸ P.M. Taylor, *Global Communications, International Affairs and the Media since 1945*, London–New York 2007, s. 79.

²⁹ F.A. von Geusau, *Dyplomacja kulturalna i narodowe stereotypy: czy tylko do użytku służbowego?*, [w:] *Narody i stereotypy*, red. T. Walas, Kraków 1995, s. 64.

³⁰ J.S. Nye, *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone*, Oxford 2002, s. 8.

³¹ R. Kuźniar, *Soft Power i wielkość Ameryki*, [w:] J.S. Nye, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, przeł. J. Zaborowski, Warszawa 2007, s. 11, *Współczesna Myśl Humanistyczna. Cywilizacja Amerykańska*.

Jak jednak zauważa Nye, obie te siły są nierozłącznie związane. Dla badacza jest bowiem oczywiste, że miękka siła jest bardzo ważna w erze informacji globalnej i że jej brak może pociągać za sobą konsekwencje w postaci utraty twardej siły w środowisku międzynarodowym. Co więcej, uważa on, że żadne mocarstwo nie będzie skuteczne, jeśli ograniczy się do używania twardych instrumentów: armii i gospodarki³².

Do europejskiego modelu miękkiej siły nawiązuje Mark Leonard, stwierdzając: *sa-motne supermocarstwo może przekupywać, zmuszać i narzucać swą siłę prawie wszędzie na świecie. Ale gdy odwraca się plecami, jego siła słabnie. Tymczasem siła UE jest szeroka i głęboka – gdy jakiś kraj zostaje wessany do jej sfery wpływów, zmienia się na zawsze. USA zmieniły reżim w Afganistanie. Europa zmienia jednak całe polskie społeczeństwo – od polityki ekonomicznej i praw własności po traktowanie mniejszości i to, co podaje się na sto-lach. Europa nie zmienia krajów, grożąc im inwazją. Największą groźbą dla takiego kraju jest to, że Europa nie będzie chciała mieć z nim do czynienia*³³.

Nye również opisuje elementy europejskiej *soft power*, zwracając uwagę na to, że poszczególne kraje europejskie są atrakcyjne pod względem kulturowym z różnych przyczyn, np. języka (połowa z dziesięciu najbardziej rozpowszechnionych języków na świecie to języki europejskie), otrzymanych Nagród Nobla, sprzedaży płyt, rozpoznawalności marek. Ponadto wydatki na międzynarodowe stosunki kulturalne są wysokie (przoduje Francja z 17 dolarami na jednego mieszkańca).

Pisząc o unijnej dyplomacji kulturalnej, nie sposób nie wspomnieć o koncepcji *nor-mative power* Iana Mannersa, która mówi o szczególnej roli wartości i zasad unijnych, co jego zdaniem wpływa na unikalność UE. Jak pisze autor, polityka zewnętrzna UE bardzo często nawiązuje do wartości i zasad leżących u podstawy procesu integracji i do norm, które są istotne dla UE. Są to wartości, zasady czy normy, które przez dłuższy czas reprezentowały swego rodzaju porządek pomiędzy państwami UE. Ten porządek jest opisywany w następujących terminach:

- podstawowe zasady – pokój, demokracja, zasady prawa, respektowanie praw człowieka, prawo do sprawiedliwej reprezentacji członków UE, różnorodność;
- skonceptualizowane idee – ustanowienie pewnego porządku politycznego w Europie, zrównoważony rozwój, społeczna gospodarka rynkowa, jednolity ry-nek, wolność, sprawiedliwość i bezpieczeństwo, polityka sąsiedztwa;
- polityka oparta na zasadach i normach – takich jak dobre zarządzanie.

Naukownicy analizujący normatywny element władzy UE argumentują, że oprócz by-cia cywilnym mocarstwem ze zdolnością do władania ekonomią rozwija się ona także w kierunku władzy normatywnej, gdzie ma zdolność do kształtowania koncepcji tego, co jest „normalne” w stosunkach międzynarodowych, przez siłę idei i zasad normatyw-nych, w ten sposób wpływając na politykę światową³⁴. Ten normatywny komponent

³² J. Melissen, *Wielding Soft Power. The New Public Diplomacy*, The Hague 2005, *Clingendael Diplo-macy Papers*, 2; P.M. Taylor, *What is a Public Diplomacy?*, Leeds, [online] <http://www.leeds.ac.uk/ics/what-pd-pdf>.

³³ D. Pszczółkowska, *XXI wiek należy do Europy*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 5 VII.

³⁴ I. Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Stud-ies” 2002, Vol. 40, nr 2, s. 235-258, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5965.00353>.

jest ważny w kontekście legitymizacji miękkiej siły Unii Europejskiej, gdyż nawet jeśli będzie ona efektywnie komunikować się z publicznością zewnętrzną i wewnętrzną, jej potencjał może być niewykorzystany. Zdolność UE do rozpowszechniania swoich norm i stąd wpływania na to, co jest uważane za „normalne” w stosunkach międzynarodowych, ma decydujący wpływ na europejską „miękką normatywną siłę”.

Autor wskazuje również kanały, którymi Unia rozpowszechnia swoje wartości i idee:

- „zarażanie” – niezamierzona dyfuzja idei od UE do innych aktorów politycznych;
- tryb informacyjny – rozpowszechnianie za pomocą komunikacji strategicznej informacji o nowych inicjatywach politycznych, informacji pochodzących od Prezydencji czy od Komisji;
- proceduralna dyfuzja informacji – wiąże się z instytucjonalnymi relacjami pomiędzy Unią a krajami trzecimi, takimi jak porozumienia międzyregionalne, członkostwo w organizacjach międzynarodowych lub rozszerzenie samej UE;
- transferowy – dyfuzja ma miejsce, gdy następuje wymiana rynkowa, wymiana dóbr lub pomoc krajom trzecim, może być to pomoc merytoryczna bądź finansowa;
- jawna dyfuzja – następuje poprzez obecność UE w państwach trzecich oraz organizacjach międzynarodowych, np. ambasady UE;
- filtr kulturowy – ostatni ze sposobów rozprzestrzeniania władzy prowadzący do budowy wiedzy przez kraje trzecie na podstawie norm UE, przykładem może być dyfuzja norm demokratycznych w Chinach, praw człowieka w Turcji³⁵.

UE I DZIAŁANIA W SFERZE KULTURY

Pomimo że UE już wcześniej podejmowała pewne inicjatywy na polu kultury³⁶, działaniom w tym zakresie starano się nadać ramy prawne w traktacie z Maastricht z 1993 r. Należy jednak wskazać, że rola UE jest ograniczona do promowania współpracy między podmiotami kulturalnymi z różnych państw członkowskich lub do uzupełniania ich działań na rzecz rozkwitu kultury w krajach UE, z poszanowaniem krajowej i regionalnej różnorodności, ale również ze wskazaniem wspólnego dziedzictwa kulturowego³⁷.

Traktat z Lizbony potwierdził znaczenie kultury. W traktatach unijnych, oprócz artykułu poświęconego kulturze w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) (art. 167), w preambule Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) zawarto punkt brzmiący: *inspirowani kulturowym, religijnym i humanistycznym dziedzictwem Europy*. Zgodnie z art. 3 TUE Unia *szanuje swoją bogatą różnorodność kulturową i językową oraz czuwa nad ochroną i rozwojem dziedzictwa kulturowego Europy*. Kompetencje

³⁵ Tamże, s. 5.

³⁶ Za przykład mogą posłużyć dyrektywa *Telewizja bez granic* z 1989 r. czy program MEDIA z 1991 r.

³⁷ Art. 151 traktatu WE; art. 3, art. 30, art. 87 ust. 3 lit. d) oraz art. 133 traktatu WE.

Unii w dziedzinie kultury określono następująco: *Unia ma kompetencje do prowadzenia działań mających na celu wspieranie, koordynowanie lub uzupełnianie działań państw członkowskich* (art. 6 TFUE). Istotną nowością jest fakt, że decyzje w Radzie podejmowane są nie jak dotychczas jednogłośnie, ale kwalifikowaną większością głosów (art. 167 ust. 5 TFUE), co może ułatwić proces podejmowania decyzji. Do tej pory każde państwo miało możliwość nie zgodzić się na przyjęcie niekorzystnej z punktu widzenia swojego sektora kultury decyzji.

Kluczowym dokumentem z punktu widzenia dyplomacji kulturalnej UE jest powstały w 2007 r. *Europejski program działań na rzecz kultury w globalizującym się świecie*, nazywany zazwyczaj „Europejską agendą dla kultury”³⁸. Na kształt dokumentu wpłynął raport przygotowany w 2006 r. przez firmę Kern European Affairs (KEA), która przeprowadziła pierwsze kompleksowe badanie nad ekonomicznym wymiarem sektora kultury w Europie na zlecenie Komisji Europejskiej (Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji i Kultury). W następstwie wniosków raportu KEA 10 maja 2007 r. Komisja przedstawiła swoje stanowisko w sprawie polityki kulturalnej właśnie w wyżej wymienionym dokumencie. Miał on charakter komunikatu, w którym opisywano metody wspierania kultury przez UE, jednak zawierał również robocze ustalenia służb Komisji³⁹. W agendzie przedstawiono trzy główne cele składające się na strategię kulturalną instytucji europejskich, państw członkowskich oraz sektora kultury i twórczości:

1. promowanie różnorodności kulturowej i dialogu międzykulturowego,
2. promowanie kultury jako katalizatora kreatywności w ramach strategii lizbońskiej,
3. promowanie kultury jako istotnego elementu stosunków międzynarodowych Unii.

Oczywiście wszystkie cele realizują zadania dyplomacji kulturalnej, to jednak ostatni bezpośrednio się do niego odnosi, choć należy zwrócić uwagę, że podobnie jak w innych dokumentach unijnych nie używa się tu pojęcia dyplomacji kulturalnej. Działania w ramach trzeciego priorytetu mają zmierzać do:

- kontynuowania dialogu politycznego w dziedzinie kultury i promowania wymiany kulturalnej między UE i krajami spoza Unii,
- wspierania dostępu do światowych rynków produktów i usług kulturowych pochodzących z krajów rozwijających się poprzez porozumienia zakładające warunki preferencyjne lub środki wsparcia związane z wymianą,
- opierania się na stosunkach zewnętrznych, aby uruchomić wsparcie finansowe i techniczne (zachowanie dziedzictwa kulturowego, wsparcie działalności kulturalnej na świecie),
- uwzględnienia kultury lokalnej we wszystkich projektach finansowanych przez UE,

³⁸ *Pierwsza europejska strategia dla kultury: wkład do wzrostu gospodarczego i porozumienia międzykulturowego*, Bruksela, 10 V 2007, IP/07/646.

³⁹ *Culture & the European Union – Frequently asked questions*, 10 V 2007, [online] http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-180_en.htm, 10 VIII 2012.

- zwiększenia udziału UE w pracach organizacji międzynarodowych działających w sektorze kultury oraz w ramach inicjatywy Sojusz Cywilizacji ONZ⁴⁰.

Komisja w swoim komunikacie zaproponowała także wprowadzenie otwartej metody koordynacji, czyli usystematyzowanej współpracy w dziedzinie kultury między państwami członkowskimi a instytucjami UE. Jest to tzw. miękki instrument osiągania wspólnych celów przez państwa UE. Metodę tę stosuje się w przypadku obszarów „wrażliwych”, w odniesieniu do których państwa członkowskie nie wyrażają zgody politycznej na pełną harmonizację stosowanych procedur ani na zwiększenie roli instytucji wspólnotowych. Jak już wcześniej wspomniałam, art 167 TFUE stanowi, że kompetencje Wspólnot Europejskich w dziedzinie kultury ograniczają się do zachęcania państw członkowskich do współpracy oraz do wspierania i uzupełniania ich działań we wskazanym zakresie⁴¹.

W 2010 r. opublikowano *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie wdrożenia Europejskiej agendy kultury*⁴². Wśród licznych przykładów współpracy i działań podjętych w tej dziedzinie wskazano również dalsze kierunki, które powinny zostać podjęte, by kultura w istotny sposób wpływała na rozwój Unii. Co szczególnie istotne, w roku 2011 Parlament Europejski wydał rezolucję w sprawie kulturowego wymiaru działań zewnętrznych UE⁴³. W dokumencie pojawia się sformułowanie „dyplomacja kulturalna” i „dyplomacja na rzecz kultury”⁴⁴. Pojawiają się również rekomendacje i oczekiwania względem Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych (ESDZ), która powinna w swoich planach uwzględniać stanowiska związane z aspektami kulturalnymi i stworzyć w tym celu jednostkę koordynującą. Wskazano również na problem strategicznego „ulokowania” aspektów kulturalnych polityki zewnętrznej, włączania kultury w stosunki zewnętrzne UE i dążenia do komplementarności z obszarami polityki w dziedzinie kultury państw członkowskich. Zaproponowano stworzenie w tym celu jed-

⁴⁰ Europejska agenda kultury w dobie globalizacji świata, [online] http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29019_pl.htm, 10 VIII 2013.

⁴¹ A. Etmanowicz, *Co to takiego przemysł kreatywny i przemysł kultury*, Kreatywni Samozatrudnieni, [online] <http://www.kreatywnisamozatrudnieni.pl/przewodnik.html?artid=25>, 10 VIII 2013.

⁴² Szczegóły są dostępne w *Sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie wdrożenia Europejskiej agendy kultury*, KOM(2010) 390 wersja ostateczna, [online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex:52010DC0390>, 21 IX 2012.

⁴³ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie kulturowego wymiaru działań zewnętrznych UE (2010/2161 (INI))*, [online] http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0239+0+DOC+XML+V0//PL#def_1_5, 12 VI 2012.

⁴⁴ I tak w kontekście funkcjonowania artystów: *mając na uwadze, że artyści funkcjonują de facto jako dyplomacja kulturalna, dokonując wymiany i konfrontacji różnych wartości estetycznych, politycznych, moralnych i społecznych [...]. Zaś w kontekście dyplomacji na rzecz kultury: Parlament Europejski podkreśla ważną rolę dyplomacji na rzecz kultury oraz współpracy w tej dziedzinie w realizowaniu i nagłaśnianiu w świecie interesów UE i państw członkowskich, a także wartości, które składają się na kulturę europejską; podkreśla, że UE musi działać jako podmiot (na arenie światowej) o globalnym podejściu i ponoszący odpowiedzialność w wymiarze światowym.*

nostki koordynującej oraz ściślejszą współpracę ESDZ z sieciami krajowych instytutów kultury UE, takimi jak European Union National Institutes for Culture (EUNIC).

Christopher Gordon w artykule *Great Expectations – the European Union and Cultural Policy: Fact or Fiction?*⁴⁵ zwraca jednak uwagę na pewne niedociągnięcia w polityce kulturalnej UE. Uważa on, że jej cele zostały sformułowane zbyt szeroko i zdecydowanie wykraczają poza kompetencje UE zawarte w traktacie lizbońskim. Wiąże się to oczywiście również z środkami finansowymi przeznaczanymi na kulturę, jak i z dobrowolnością uczestnictwa w programach, co z jednej strony sprzyja wymianie praktyk, z drugiej jednak osłabia mechanizm wspierania kultury w UE. Co także zauważa autor, stosowanie regulacji w dziedzinie kultury jest niezwykle trudne, gdyż mamy do czynienia z wieloma zmiennymi, które należy wziąć pod uwagę. Wśród nich jest zróżnicowanie językowe Europy, kontekst historyczny, różnice kulturowe, różne systemy prawne. To, co niejednokrotnie podkreślane jest jako siła Europy (czyli jej różnorodność), tutaj okazuje się słabością. Słabością jest również podział kompetencji, odmienna bowiem będzie perspektywa Komisarza ds. Edukacji, Kształcenia, Kultury i Młodzieży oraz Komisarza ds. Społeczeństwa Informacyjnego i Mediów. Gordon wskazuje również na źródła nieskuteczności działań UE w sferze kultury, wśród których wymienia duże zróżnicowanie podmiotów zaangażowanych w tę dziedzinę i pojawiający się konflikt interesów.

UNIJNE PROGRAMY WSPIERAJĄCE KULTURĘ

Istnieje wiele inicjatyw i programów unijnych, które mają na celu wspieranie kultury jako źródła „soft power UE”. Jednym z bardziej znanych jest realizowany w latach 2007-2013 program Kultura z budżetem około 400 mln euro⁴⁶, które przeznaczono na przedsięwzięcia i inicjatywy poświęcone europejskiej różnorodności kulturowej oraz wspierające wspólne dziedzictwo kulturowe poprzez rozwój transgranicznej współpracy podmiotów działających w dziedzinie kultury i instytucji kultury. Należy wymienić ponadto program Europejska Stolica Kultury, którego celem jest określenie różnorodności kultury europejskiej przy równoczesnym zwróceniu uwagi na wspólne źródło, z którego w większości się wywodzi. Istnieje także platforma Europeana (otwarta w 2008 r.), która jest punktem dostępu do zbiorów i katalogów bibliotek, archiwów i muzeów w całej Europie i która umożliwia użytkownikom znalezienie cyfrowych dzieł kultury udostępnionych przez organizacje kulturalne w całej Unii Europejskiej.

W roku 2013 realizowany był program Europa dla Obywateli na rzecz promowania aktywnego obywatelstwa europejskiego⁴⁷. Wśród ogólnych celów programu wymienić

⁴⁵ Ch. Gordon, *Great Expectations – the European Union and Cultural Policy: Fact or Fiction?*, „International Journal of Cultural Policy” 2010, Vol. 16, nr 2, s. 101-120, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/10286630903124970>.

⁴⁶ <http://www.program-kultura.eu/>, 23 VIII 2013.

⁴⁷ Ustanowiony na mocy *Decyzji nr 1904/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady* z 12 grudnia 2006 r. Szerzej na ten temat na stronie internetowej <http://www.europadlaobywateli.pl>.

należy rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej, opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze. Jednym z ciekawszych przedsięwzięć, wciąż w fazie realizacji, jest program More Europe. Jest to inicjatywa, która podkreśla rolę kultury w polityce zagranicznej UE: promocję podstawowych wartości, dialog oraz uznanie kluczowej roli społeczeństwa obywatelskiego w umacnianiu stosunków pomiędzy krajami. Kultura, według programu, ma również za zadanie zapobiegać konfliktom, budować zaufanie między ludźmi i torować drogę do współpracy międzykulturowej.

Na lata 2014-2020 Komisja zaproponowała nowy program Kreatywna Europa, który zastąpi trzy obecne obszary finansowania UE: Kultura, MEDIA, MEDIA Mundus oraz przedsiębiorstwa branży kultur i branży twórczej. W odniesieniu do wniosków dotyczących kultury i mediów UE planuje wzrost budżetu o 37%, który łącznie wyniesie 1,6 mld euro w porównaniu z kwotą 1,2 mld euro przewidzianą w obecnych wieloletnich ramach finansowych. Program zakłada stworzenie „pojedynczego punktu kontaktowego” dla wszystkich branż sektora kultury i twórczego, z biurami zajmującymi się komponentami Kultura i MEDIA, koncentrującymi się na danych sektorach i ich szczególnych potrzebach. Zasadą przewodnią pozostanie niezmiennie inwestowanie we współpracę i projekty ponadnarodowe, czyli dofinansowywanie tych obszarów, które mogą przynieść korzyści na skalę europejską, a nie tylko lokalną czy krajową. Co jest pewnym *novum*, program musi wpisywać się w strategię Europa 2020, czyli przyczyniać się do rozwoju gospodarki europejskiej opartej na wiedzy, innowacji, inteligentnym i zrównoważonym rozwoju, wysokim poziomie zatrudnienia i włączenia społecznego. Kreatywna Europa będzie więc wspierać sektory kultury i kreatywne po to, aby mogły one rozwijać umiejętności niezbędne we współczesnej rzeczywistości cyfrowego i zglobalizowanego świata, aby skuteczniej działały i zdobywały nowych odbiorców w całej Europie oraz poza nią. Andrulla Wasiliu, komisarz europejski ds. edukacji i kultury⁴⁸, w następujący sposób podsumowała działania Unii w zakresie kultury w kontekście programu Kreatywna Europa: *Musimy poczynić większe starania w celu zaangażowania publiczności w europejską kulturę oraz ochronę różnorodności. Aby nasze działania były skuteczne, musimy pomagać artystom i przedstawicielom innych zawodów w pozyskiwaniu nowej publiczności w ich własnym kraju i za granicą, w rewizji ich wzajemnych stosunków z obecną publicznością oraz w docieraniu do różnorodnych grup odbiorców. Jeżeli zależy nam na zapoznaniu z kulturą młodszej części publiczności, musimy jeszcze raz zastanowić się nad najbardziej optymalnym rozwiązaniem. Jeśli nie podejmiemy do tej kwestii poważnie, to wtedy grozi nam osłabienie kulturowej różnorodności i jej korzystnych wpływów na gospodarkę i integrację społeczną*⁴⁹.

Nowością w programie będzie innowacyjny instrument finansowy, prowadzony przez Europejski Bank Inwestycyjny, ułatwiający dostęp do funduszy na finansowanie działalności przedsiębiorstw branży kultury i branży twórczej.

⁴⁸ Pełniącą tę funkcję w latach 2010-2014.

⁴⁹ Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Poznań, „Biuletyn” 2013, nr 9: *Kultura w Unii Europejskiej*, [online] <http://www.europe-direct.poznan.pl/joannafiles/Biuletyn2013/09.13.pdf>, 16 XII 2014.

Wydaje się, że planując program Kreatywna Europa, Komisja zwróciła uwagę na zagrożenia, szanse i wyzwania, które stoją przed unijną dyplomacją kulturalną. Chodzi przede wszystkim o podzieloną przestrzeń europejską, wielość języków⁵⁰. Nie ułatwia to zadania dotarcia do słuchaczy, widzów w innych krajach. Zatem program ma wspierać działania ponadnarodowe i zachęcać do tworzenia projektów sieciowych. Wyzwaniem jest również cyfryzacja i globalizacja, które w istotny sposób zmieniają tworzenie sztuki, jej rozpowszechnianie, odbiór i sprzedaż. Bez wątpienia chodzi o to, by właśnie dzieła twórców z Europy mogły dotrzeć do odbiorców w różnych krajach i skutecznie konkurować z dziełami twórców amerykańskich. Stąd warto wspomnieć, że kwestie te pojawiają się również w kontekście współpracy gospodarczej i polityce konkurencyjności. W 1998 r. Komisja Europejska ujednoliciła zasady, dzięki którym filmy i utwory audiowizualne w UE traktowane są na zasadach tzw. wyjątku kulturalnego, co oznacza, że mogą być wspierane przez poszczególne państwa członkowskie, gdyż wolnorynkowe zasady nie są przeszkodą w subwencjonowaniu kultury przez państwo. Przy dyskusowaniu nad wprowadzeniem tej zasady powoływano się na fakt, że dobra kulturalne nie są towarami, a raczej nośnikami tożsamości, wartości czy znaczeń⁵¹.

Nie ulega wątpliwości, że jeśli Unia Europejska ma być postrzegana jako solidny system rządzenia pod hasłem „zjednoczeni w różnorodności”, musi być oparta na systemie wspólnych wartości. Kultura i sztuka są bez wątpienia ich nośnikami, mogą się więc przyczynić do procesu wzmacniania spójności i poczucia przynależności do Europy wśród jej obywateli. Unia musi w pewnym sensie dodawać pewne wartości do życia swoich obywateli, nie zaś je narzucać, i pozwoli dochodzić własnej tożsamości. Różnorodność może stać się rdzeniem unijnej dyplomacji kulturalnej i jeśli będzie dobrze zarządzana, może stanowić składnik aktywów, w przeciwnym razie stanie się ciężarem⁵². Ciekawe stanowisko prezentuje w tym kontekście **Tuuli Lähdesmäki, która uważa, że pluralizm kulturowy nie może ucierpieć w wyniku procesów integracyjnych (ich siłą napędową jest poczucie przynależności do wspólnoty kulturowej), różnorodność kulturowa może być uznana za instrument lub etap w osiągnięciu kulturowej spójności i ustanawianiu europejskiego dziedzictwa kulturowego**⁵³.

⁵⁰ Obecnie w UE obowiązują dwadzieścia cztery języki urzędowe, które są jednocześnie językami roboczymi: angielski, bułgarski, chorwacki, czeski, duński, estoński, fiński, francuski, grecki, hiszpański, irlandzki, litewski, łotewski, maltański, niderlandzki, niemiecki, polski, portugalski, rumuński, słowacki, słoweński, szwedzki, węgierski i włoski. Ponadto w UE istnieje ponad sześćdziesiąt społeczności posługujących się miejscowymi językami regionalnymi lub mniejszościowymi. Tymi językami regularnie mówi 40 mln osób.

⁵¹ G. Michałowska, *Ochrona różnorodności kulturowej na forum organizacji międzynarodowych*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t. 2: *Pałapki kultury*, red. G. Michałowska, J. Nakonieczna, H. Schreiber, Warszawa 2014, s. 115.

⁵² J.M. Lloveras Soler, *The New EU Diplomacy. Learning to Add Value*, Badia Fiesolana 2011, s. 4, *EUI Working Papers RSCAS*, 2011,5.

⁵³ T. Lähdesmäki, *Rhetoric of Unity and Cultural Diversity in the Making of European Cultural Identity*, „International Journal of Cultural Policy” 2012, Vol. 18, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/10286632.2011.561335>.

ZAKOŃCZENIE

Różnorodność kulturowa jest bez wątpienia jedną z ważniejszych cech Europy, co pociąga za sobą fakt, że musi być traktowana i pielęgnowana szczególnie. Rod Fisher w swoim raporcie *A Cultural Dimension to the EU's External Policies – from Policy Statements to Practice and Potential* zauważa, że aby europejska polityka kulturalna przynosiła efekty, musi być prowadzona według ściśle określonych zasad. Według niego działania UE w tym zakresie powinny uzupełniać działania państw członkowskich, a nie z nimi konkurować. Ponadto inicjatywy UE powinny zapewnić „wartość dodaną”, o której wspomniałam wyżej, muszą odzwierciedlać różnorodność kulturową Europy, ale jednocześnie mieć jasno określony cel. Anthony D. Smith stwierdza, że nie istnieje mit wspólnego europejskiego pochodzenia ani wspólna pamięć europejska, ale istnieją ustalone kultury narodowe w Europie, których rdzeniem są zintegrowane wspólnoty kulturowe. Stąd nie można opierać się na przeciwstawianiu kultur narodowych projektowi jedności europejskiej⁵⁴.

W działaniach na polu dyplomacji kulturalnej nie powinna mieć znaczenia populacja, wielkość danego kraju czy język. Unia Europejska powinna pełnić funkcję pośrednika lub inicjatora, a nie organizatora działań kulturalnych, jednocześnie kraje członkowskie powinny być w pełni zaangażowane w proces opracowywania odpowiedniej polityki i strategii kultury, która będzie wspierać unijne stosunki zewnętrzne. Należy również wskazać obszary, w których skoordynowane działania miałyby wpływ na kształtowanie pozytywnego wizerunku UE i jej państw członkowskich. Chodzi o budowanie współpracy kulturalnej z krajami spoza UE, wzmocnienie zrozumienia między narodami poprzez dialog, upowszechnianie informacji o UE i jej dziedzictwie, jak również wymianę dóbr kultury oraz łączenie kultury z rozwojem⁵⁵. Należy także zgodzić się z Gottfriedem Wagnerem, który w artykule *Soft Power in Europe's External Relations? External Cultural Relations!* zwraca uwagę, że Europa ma wiele do zaoferowania w sferze kultury i nauki, jednak jej zagraniczna polityka kulturalna jest nieefektywna: brakuje realnej strategii, spójnego działania⁵⁶. To stanowisko podziela Frédéric Martel, rozważając w swojej książce *Mainstream* możliwe drogi przywrócenia głosu Europie w światowym dialogu kultur. Pisze on, że Europa jest silna, znajduje się na drugim miejscu po Stanach Zjednoczonych, jeśli chodzi o eksport treści. Problemem jest to, że Europejczycy wymieniają produkty między sobą, nadając spójność wewnętrznemu rynkowi „europejskiego *entertainmentu*”. Jednak import treści ze Stanów Zjednoczonych przekracza jej eksport, co czyni europejski bilans płatniczy deficytowym w dziedzinie kultury i informacji⁵⁷.

⁵⁴ A.D. Smith, *Myths and Memories of the Nations*, Oxford 1999, s. 13.

⁵⁵ R. Fisher, *Cultural Dimension to the EU's External Policies. From Policy Statements to Practice and Potential*, Amsterdam 2007.

⁵⁶ G. Wagner, *Soft Power in Europe's External Relations? External Cultural Relations!*, 15 II 2012, [online] http://www.moreeurope.org/sites/default/files/Soft%20power%20in%20Europe_GW.pdf.

⁵⁷ F. Martel, *Mainstream. Co podoba się wszędzie na świecie*, przeł. K. Sikorska, Warszawa 2011, s. 407.

Biorąc pod uwagę wszystkie te głosy na temat możliwości wykorzystania kultury do wzmocnienia miękkiej siły UE, należy stwierdzić, że istnieje duża szansa na to, by tak się stało. Analiza dokumentów nie tylko unijnych wskazuje, że państwa członkowskie są gotowe na współpracę, zwłaszcza gdy wiedzą, że Unia jest w stanie wesprzeć je w tym zakresie. Co więcej, można postawić tezę, że Unia dzisiaj, realizując swoje działania, potrzebuje kultury zarówno jako skutecznego narzędzia politycznego, które wzmocni jej zasoby *soft power*, jak i jako wartości niezbędnej w procesach integracyjnych.

BIBLIOGRAFIA

- Aron R., *Pokój i wojna między narodami (teoria)*, przeł. A. Mielczarek, Warszawa 1995.
- Bieleń S., *Negocjacje w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2013.
- Culture & the European Union – Frequently asked questions*, 10 V 2007, [online] http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-180_en.htm.
- Culture and External Relations. Europe and Beyond*, red. J. Batora, M. Mokre, Farnham 2011.
- Cummings M.C., *Cultural Diplomacy and the United State Government. A Survey*, Washington 2003, *Cultural Democracy Research Series*.
- Etmanowicz A., *Co to takiego przemysł kreatywny i przemysł kultury*, Kreatywni Samozatrudnieni, [online] <http://www.kreatywnisamozatrudnieni.pl/przewodnik.html?artid=25>.
- Europejska agenda kultury w dobie globalizacji świata, [online] http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29019_pl.htm.
- Fisher R., *Cultural Dimension to the EU's External Policies. From Policy Statements to Practice and Potential*, Amsterdam 2007.
- Frederick H.H., *Global Communication and International Relations*, Belmont 1993.
- Geusau von F.A., *Dyplomacja kulturalna i narodowe stereotypy: czy tylko do użytku służbowego?*, [w:] *Narody i stereotypy*, red. T. Walas, Kraków 1995.
- Gołębski F., *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012, *Europeistyka*.
- Gordon Ch., *Great Expectations – the European Union and Cultural Policy: Fact or Fiction?*, „International Journal of Cultural Policy” 2010, Vol. 16, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/10286630903124970>.
- Haigh A., *Co to jest dyplomacja kulturalna?*, [w:] *Międzynarodowe stosunki kulturalne. Wybór dokumentów i literatury*, red. Cz. Lewandowski, Wrocław 2001, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2304.
- Kukulka J., *Pojęcie i istota wspólnot międzynarodowych*, [w:] *Unia Europejska – nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, red. E. Halizak, S. Parzymies, Warszawa 2002.
- Kuźniar R., *Soft Power i wielkość Ameryki*, [w:] J.S. Nye, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, przeł. J. Zaborowski, Warszawa 2007, *Współczesna Myśl Humanistyczna. Cywilizacja Amerykańska*.
- Lähdesmäki T., *Rhetoric of Unity and Cultural Diversity in the Making of European Cultural Identity*, „International Journal of Cultural Policy” 2012, Vol. 18, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/10286632.2011.561335>.

- Leonard M., Stead C., Smewing C., *Public Diplomacy*, London 2002.
- Lloveras Soler J.M., *The New EU Diplomacy. Learning to Add Value*, Badia Fiesolana 2011, *EUI Working Papers RSCAS*, 2011.5.
- Malone G.D., *Political Advocacy and Cultural Communication. Organizing the Nation's Public Diplomacy*, Lanham 1988, *Exxon Education Foundation Series on Rhetoric and Political Discourse*, 11.
- Manners I., *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies” 2002, Vol. 40, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5965.00353>.
- Manners I., *Normative Power Europe Reconsidered*, 2004, [online] <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/projects/cidel/old/WorkshopOsloSecurity/Manners.pdf>.
- Martel F., *Mainstream. Co podoba się wszędzie na świecie*, przeł. K. Sikorska, Warszawa 2011.
- Melissen J., *Wielding Soft Power. The New Public Diplomacy*, The Hague 2005, *Clingendael Diplomacy Papers*, 2.
- Michalski A., *The EU as a Soft Power: The Force of Persuasion*, [w:] *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, red. J. Mellisen, Basingstoke 2005, *Studies in Diplomacy and International Relations*.
- Michałowska G., *Ochrona różnorodności kulturowej na forum organizacji międzynarodowych*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t. 2: *Pułapki kultury*, red. G. Michałowska, J. Nakonieczna, H. Schreiber, Warszawa 2014.
- Mik C., *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. 1, Warszawa 2000, *Studia Prawnicze*.
- Milczarek D., *Status Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2001, nr 3-4.
- Milczarek D., *Unia Europejska we współczesnym świecie*, Warszawa 2005.
- Nye J.S., *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone*, Oxford 2002.
- Pelkmans J., *European Integration. Methods and Economic Analysis*, Harlow–New York 1997.
- Pierwsza europejska strategia dla kultury: wkład do wzrostu gospodarczego i porozumienia międzykulturowego*, Bruksela, 10 V 2007, IP/07/646.
- Pomian K., *Europa i jej narody*, przeł. M. Szpakowska, Warszawa 1992, *Biblioteka Myśli Współczesnej*.
- Pszczółkowska D., *XXI wiek należy do Europy*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 5 VII.
- Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Poznań, „Biuletyn” 2013, nr 9: *Kultura w Unii Europejskiej*, [online] <http://www.europe-direct.poznan.pl/joannafiles/Biuletyn2013/09.13.pdf>.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie kulturowego wymiaru działań zewnętrznych UE (2010/2161 (INI))*, [online] http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0239+0+DOC+XML+V0//PL#def_1_5.
- Ruszkowski J., *Wstęp do studiów europejskich. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Warszawa 2007.
- Ryniejska-Kieldanowicz M., *Cultural Diplomacy as a Form of International Communication*, [online] http://www.instituteforpr.org/wp-content/uploads/Ryniejska_Kieldanowicz.pdf.

- Schneider C.P., *Culture Communicates. US Diplomacy that Works*, The Hague 2004, *Discussion Papers in Diplomacy*, 94.
- Signitzer B., *Public Relations und Public Diplomacy*, [w:] *Deutschland in der internationalen Kommunikation*, red. W. Mahle, Konstanz 1995, *AKM-Studien*, 40.
- Smith A.D., *Myths and Memories of the Nations*, Oxford 1999.
- Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie wdrożenia Europejskiej agendy kultury*, KOM(2010) 390 wersja ostateczna, [online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex:52010DC0390>.
- Symonides J., *Unia Europejska – państwo – region. Nowe pojmowanie subsydiarności i suwerenności*, [w:] *Unia Europejska – nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, red. E. Halizak, S. Parzymies, Warszawa 2002.
- Szondi G., *Filary zarządzania reputacją: dyplomacja publiczna w Europie Wschodniej z perspektywy public relations*, [w:] *Dyplomacja publiczna*, red. B. Ocieпка, Wrocław 2008, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 3056.
- Taylor P., *What is a Public Diplomacy?*, Leeds, [online] <http://www.leeds.ac.uk/ics/what-pd-pdf>.
- Wagner G., *Soft Power in Europe's External Relations? External Cultural Relations!*, 15 II 2012, [online] http://www.moreeurope.org/sites/default/files/Soft%20power%20in%20Europe_GW.pdf.
- Ziętek A., Olchowski J., *Kultura*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2006.

Dr Marta RYNIEJSKA-KIEŁDANOWICZ – adiunkt w Zakładzie Komunikowania Międzynarodowego Instytutu Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania badawcze autorki koncentrują się wokół zagadnień związanych z międzynarodowym public relations, dyplomacją publiczną i dyplomacją kulturalną. Autorka książki *Public relations Polski w okresie kandydowania do Unii Europejskiej* oraz kilkudziesięciu artykułów związanych z obszarem komunikowania międzynarodowego i dyplomacją publiczną.